

A BERUHÁZÁSI PÁLYÁZATOK MEGVALÓSÍTÁSÁT ÉS FENNTARTÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK 2014-2020 KÖZÖTT

FACTORS INFLUENCING THE IMPLEMENTATION AND MAINTENANCE OF INVESTMENT APPLICATIONS BETWEEN 2014-2020

Kőszegi Irén^{0000-0002-9858-7916 1*}, Asztalos Dóra⁰⁰⁰⁹⁻⁰⁰⁰⁴⁻⁹⁰²⁴⁻²⁵²⁸,

¹ Agrárökonómiai és Vidékfejlesztési Tanszék, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország

² Agrárökonómiai és Vidékfejlesztési Tanszék, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország

<https://doi.org/10.47833/2024.3.AGR.009>

Kulcsszavak:

Közös agrárpolitika
beruházási pályázatok
2014-2020 költségvetési ciklus
eredményei

Keywords:

CAP
investment tenders
results of the 2014-2020 budget
cycle

Cikktörténet:

Beérkezett 2024. november 18.
Átdolgozva 2024. november 30.
Elfogadva 2024. november 30.

Összefoglalás

A munkánkban azt vizsgáltuk, hogy a 2014-2020-as programozási időszakban megjelent beruházási (pl. mezőgazdasági digitális átálláshoz kapcsolódó precíziós fejlesztések támogatása, állattartó telepek megújításának/fejlesztésének támogatása, terménytároló, szárítók és tisztítók fejlesztésének támogatása stb.) pályázatok megvalósítását, fenntartását milyen külső tényezők befolyásolták, amelyek ellen a pályázó nem tudott mit tenni, illetve azok, amelyek a projekt megvalósítását kedvezőtlenül befolyásolhatták/befolyásolhatják. Az eredmények azt mutatják, hogy minden nehezítő körülménytől eltekintve a vizsgált ciklusban a beruházási pályázatok sok gazdaság fejlődéséhez tudtak hozzájárulni még akkor is, ha nem minden tervezett tételt tudtak megvalósítani a megkérdozettek.

Abstract

In our work, we examined how the implementation and maintenance of the investment proposals published in the 2014-2020 programming period (e.g. support for precision developments related to the agricultural digital transition, support for the renewal/development of livestock farms, support for the development of crop storage, dryers and cleaners, etc.) was influenced by factors against which the applicant could not do anything, as well as by factors that could adversely affect the implementation of the project. The results show that apart from any aggravating circumstances, the investment proposals in the examined cycle were able to contribute to the development of many economies, even if the respondents were not able to implement all the planned items.

* Kőszegi Irén
E-mail cím: koszegi.iren@nje.hu

1. Bevezetés

Kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogy a 2014-2020-as programozási időszakban megjelent beruházási (pl. mezőgazdasági digitális átálláshoz kapcsolódó precíziós fejlesztések támogatása, állattartó telepek megújításának/fejlesztésének támogatása, terménytároló, szárítók és tisztítók fejlesztésének támogatása stb.) pályázatok megvalósítását milyen külső tényezők befolyásolták, amelyek ellen a pályázók nem tudtak mit tenni.

2019-ben felütötte fejét a Covid-19 járvány, majd 2022 februárjában kitört az orosz-ukrán háború. Részben ezeknek is köszönhető, hogy az élelmiszerárak megnöttek, illetve egyes termékek hiánya alakult ki. Az infláció mértéke 2019 óta a napjainkig több mint ötszörösére nőtt. A magas áremelkedés szinte az egyik pillanatról a másikra a mezőgazdaságban dolgozók sorsát is megnehezítette. Példaként említhető a munkagépek árának emelkedése, a tankolható üzemanyag mennyiségének korlátozása, a több hónapos várakozási idő egyes gépekre, vagy az inputanyagok árának növekedése.

A fentebb említett, tehát a pályázókon kívül álló okok miatt nagyon sokan nehezen, vagy egyáltalán nem tudták megvalósítani a projektjüket. Mire oda jutott volna sok gazdálkodó, hogy az adott gépet megvásárolja vagy építés esetén a kivitelezési munkálatokat megkezdje, addig másfél – kétszeresére nőttek a gép vagy az építési alapanyagok árai.

A 2014-2020-as programozási időszakban a beruházási pályázatoknak eltérő céljaik voltak, a mezőgazdaság minden területét próbálták támogatni [8].

A munka célja az volt, hogy felmérjük, az előző ciklusban melyek voltak azok a tényezők, amelyek befolyásolták egy-egy projekt megvalósítását. Vizsgáltuk azt, hogy ezek a pályázatok mennyire járultak hozzá a gazdaságok fejlődéséhez, milyen segítséget kaptak a gazdák a támogatási kérelmük megvalósításához.

A magyar elemzések az utóbbi évtized elején még nem a beruházásokra, inkább a versenyképesség egyéb összetevőire [10;3;4], kiemelten a hatékonyságra koncentráltak [9;12;2;11]. Az évtized végétől a közvetlen támogatások vizsgálata [2;6;7], valamint a vidékfejlesztési program beruházási tapasztalatai kerültek előtérbe.

A méltányos támogatások csökkentik az ágazati jövedelmekhez kapcsolódó bizonytalanságokat, jól működtethető birtokszerkezet kialakítását, amelyek alapját képezik a vidéki térségekben a népesség megmaradásának, viszont a támogatások területi vizsgálatai alapján igen nagy eltérések mutathatók ki [5]. A Vidékfejlesztési Program (továbbiakban: VP) a versenyképességet elsősorban a termelők jövedelmének növelésén keresztül ösztönözheti. A megvalósuló beruházások növelik a termelés méretét, segítik a termelési szerkezet korszerűsítését és a tevékenységdiverzifikációt, ami a termelési érték növelésével és a költségek csökkentésével a jövedelmek növelésének hatékony eszköze lehet [1].

2. Anyag és módszer

A 2014-2020-as ciklusban az alábbi beruházási pályázatokra lehetett támogatási kérelmet benyújtani:

- Állattartó telepek fejlesztésének támogatása (VP2-4.1.1-20);
- Állattartó telepek megújítása (VP2-4.1.1.9-21);
- Mezőgazdasági digitális átálláshoz kapcsolódó precíziós fejlesztések támogatása (VP2-4.1.8-21);
- Kertészet korszerűsítése – kertészeti gépbeszerzés (VP2-4.1.3.5-16);
- Nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja - Vidéki turizmus fejlesztése (VP-6.4.1-21);
- Élelmiszeripari üzemek fejlesztése (VP-4.2.1-4-2-2-1-21);
- Élelmiszeripari üzemek komplex fejlesztése (VP-4.2.1-4-2-2-2-21);
- Kertészeti üzemek megújításának támogatása (VP-4.1.3-5-21);
- Terménytárolók, szárítók és tisztítók fejlesztésének támogatása (VP-4.1.7-21).

A fentebb említett pályázatok egységesen utófinanszírozásúak voltak, ami azt jelenti, hogy a megvásárolni kívánt eszközt, gépet, szolgáltatást vagy építést előre ki kellett fizetni és utólag egy

támogatási kérelem benyújtásával lehetett lehívni a támogatási összeget. Nem utolsó sorban az előző ciklusban több nehezítő tényezővel is szembe kellett néznie a mezőgazdasági termelőknek pl. Covid-19 járvány, gazdasági válság, infláció, orosz-ukrán háború.

A beruházási pályázatoknak az indulási feltételei egységesek, melyek az alábbiak voltak:

- Olyan mezőgazdasági termelő, aki a támogatási kérelem benyújtását megelőző évben, vagy amennyiben erre vonatkozóan nem rendelkezik adatokkal, akkor az azt megelőző utolsó teljes lezárt üzleti évben legalább 6000 euró STÉ* üzemmérettel rendelkezik.
- A támogatási kérelem benyújtását megelőző évben, vagy amennyiben erre vonatkozóan nem rendelkezik adatokkal, akkor az azt megelőző teljes lezárt üzleti évben az árbevételének legalább 50 %-a mezőgazdasági tevékenységből származott.
- A fentebb említett kritériumok voltak az alap megfelelési jogosultságok, de természetesen ezeken kívül egyes felhívásoknál voltak plusz kritériumok, mint pl. a kertészeti üzemek megújítása c. pályázatban az üzemméret legalább 60%-nak kertészeti tevékenységből kellett, hogy származzon.

Három olyan felhívás volt, amelynél a támogatást igényelhetők köre más volt. Ezek az alábbiak voltak:

- Nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja - Vidéki turizmus fejlesztése (VP-6.4.1-21);
- Élelmiszeripari üzemek fejlesztése (VP-4.2.1-4-2-2-1-21);
- Élelmiszeripari üzemek komplex fejlesztése (VP-4.2.1-4-2-2-21);

A Nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja - Vidéki turizmus fejlesztése c. pályázatra az alábbiak nyújthattak be támogatási kérelmet:

- Vidéki térségekben működő mikrovállalkozásnak minősülő mezőgazdasági termelő, beleértve az őstermelőket is, aki/amely együttesen megfelel az alábbi feltételeknek:
- székhelye / telephelye, őstermelők esetén lakóhelye/tartózkodási helye legalább a támogatási kérelem benyújtását megelőző 12 hónapban vidéki térségekben elhelyezkedő településen van;
- igazolja, hogy a támogatási kérelem benyújtását megelőző, vagy amennyiben erre vonatkozóan nem rendelkezik adatokkal, az ezt megelőző lezárt üzleti évben árbevételének legalább 50%-a mezőgazdasági tevékenységből származott.

A kis- és nagyösszegű élelmiszeripari üzemek fejlesztése c. pályázaton az alábbiak voltak a jogosultsági feltételek:

- Mezőgazdasági termelő, aki a támogatási kérelem benyújtását megelőző, vagy amennyiben erre vonatkozóan nem rendelkezik adatokkal, az ezt megelőző lezárt üzleti évben árbevételének legalább 50%-a mezőgazdasági tevékenységből származott;
- Mezőgazdasági termelőnek nem minősülő mikro- és kisvállalkozás, amely:
- a támogatási kérelem benyújtását megelőző utolsó lezárt üzleti évvel rendelkezik;
- a támogatási kérelemmel érintett tevékenysége Annex I.[†] termék feldolgozására irányul.

A kutatás során az írásbeli kérdőíves megkérdezést választottuk. Olyan gazdálkodók, illetve mezőgazdasági vállalkozók válaszoltak kérdéseinkre, akik már indultak beruházási pályázatokon.

3. Eredmények

A 2014-2020-as programozási időszakban a VP keretében meghirdetett pályázatokra összesen 399 600 db támogatási kérelmet nyújtottak be. Az igényelt támogatások összege 5 589 418 081 952 Ft volt. A 399 600 db beadott támogatási kérelemből 306 489 db hatályos szerződés keletkezett, viszont az Irányító Hatóság 307 003 db projektet ítél meg nyertesnek, illetve

* Standart Termelési Érték (STÉ): az adott ágazat/tevékenység kibocsátást fejezi ki (NAK, 2017).

† Annex I. termék: az Európai Unió Működéséről szóló szerződés 38. cikkében hivatkozott listában szereplő termék.

összesen 3 437 448 991 574 Ft támogatási összeget ítelt oda. Jelenleg 290 446 db projekt rendelkezik kifizetési határozattal és 1 772 188 336 663 Ft támogatási összeg került kifizetésre [8].

A kérdőívet 67 mezőgazdasági termelő töltötte ki, melyből 56 férfi volt és 11 nő.

A válaszadók életkora elég széles skálán mozgott. Az iskolai végzettségről elmondható, hogy a legtöbb válaszadónak csak szakmunkás bizonyítványa van. A fiatalabb gazdákra jellemző, hogy felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkeznek.

A felhívások közül a legtöbb megkérdezett a Mezőgazdasági digitális átálláshoz kapcsolódó precíziós fejlesztések támogatása (VP2-4.1.8-21) c. felhívásra nyújtotta be a támogatási kérelmet. (62,69 %, 42 fő). Ez a pályázat azért volt népszerű az előző ciklusban, mert új gépeket, eszközöket lehetett belőle vásárolni és nem volt szükséges mellé kisebb / nagyobb beruházásokat végrehajtani. Nem utolsó sorban ez a pályázat ténylegesen segítette a gazdákat abban, hogy át tudjanak állni az adatalapú gazdálkodásra, mivel a precíziós munkagépek mellett kötelező volt igénybe venni precíziós szolgáltatásokat. A teljesítendő szolgáltatásokra fordított összeget is meghatározták, hiszen minimum a nettó elszámolható költség 7%-át kellett erre fordítani. Véleményünk szerint ez a feltétel előnyös volt, mivel a nagyobb gazdaságok, akik nagy értékben ruháztak be gépekre, azoknak több szolgáltatást is kellett vállalniuk. Ennek eredménye pedig az, hogy a nagyobb gazdaságok jobban rá voltak kényszerítve arra, hogy elmozduljanak a precíziós gazdálkodás irányába, így ők a kiadási költségeiket jelentősen csökkenteni tudták. A kisebb gazdaságoknak előrelépést jelentett, hogy tudtak vásárolni egy adatalapú gazdálkodásra alkalmas traktort, illetve, új szolgáltatást tudtak bevezetni a gazdaságukba, mint pl. a farmmenedzsment szoftver, vagy a precíziós, georeferált talajmintavétel.

A második helyen az állattartó telepek megújítása (VP2-4.1.1.9-21) c. felhívás volt, melyre a válaszadók 19,4 %-a, azaz összesen 13 fő pályázott. Ez a felhívás a mezőgazdasági termelők körében azért volt kedvelt, mert lehetett erőgépet (traktort) vásárolni belőle, viszont nem volt kötelező a precíziós erőgép vásárlás. Nem utolsó sorban nagyban hozzájárult az állattartó telepek fejlesztéséhez is. Nagyon sok kisebb gazdaság akár kisebb, akár nagyobb mértékben tudott belőle modern, korszerű technológiákat vásárolni, vagy akár az istállót modernizálni.

Harmadik helyen a Kertészet korszerűsítése – kertészeti gépbszerzés (VP2-4.1.3.5-16) c. felhívás volt, melyre a válaszadók 5,97 %-a pályázott. Jelen pályázatnak egyik nagy előnye volt, hogy a kertészeti ágazatban tevékenykedők új gépeket, eszközöket tudtak vásárolni a termelési tevékenységhez. Nem volt kötelező eleme a beruházás, így a kisebb gazdaságok fejlődéséhez nagyban hozzájárult, mivel kisebb géppark fejlesztést is végre tudtak hajtani.

Negyedik helyen a Terménytárolók, szárítók és tisztítók fejlesztésének támogatása (VP-4.1.7-21) c. felhívás volt, melyre a válaszadók 4,48 %-a adta be a támogatási kérelmet. Ez a pályázat inkább a szántóföldi növénytermesztők körében volt kedvelt, mivel igen nagy beruházási költséggel járt a megvalósítása.

Ötödik helyen a Kertészeti üzemek megújításának támogatása (VP-4.1.3-5-21) c. pályázat szerepelt, melyre a válaszadók 2,99 %-a pályázott. Jelen felhívásra is főként a kertészeti tevékenységet folytató nagyobb gazdaságok pályáztak, akik korszerűsíteni szerették volna a gazdaságukat. Ebben a felhívásban magas beruházási költségekkel itt is számolnia kellett a pályázóknak.

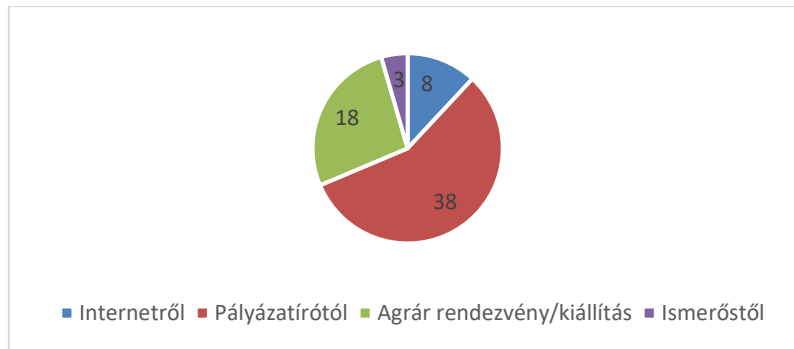
Hatodik helyen több felhívás is volt szerepelt, mivel a válaszadók közül mindegyik felhívásra 1-1-1 fő nyújtott be támogatási igényt. Az Állattartó telepek fejlesztésének támogatása (VP2-4.1.1-20), Nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja - Vidéki turizmus fejlesztése (VP-6.4.1-21), Élelmiszeripari üzemek fejlesztése (VP-4.2.1-4-2-2-1-21) c. felhívásokra összesen 4,47 % pályázott.

Az Állattartó telepek fejlesztésének támogatása c. pályázat megszólítottjai a nagyobb állattartó telepek voltak, akik nagyobb volumenű beruházást tudtak végrehajtani (akár teljesen új istállók építése, vagy teljesen új technológiák bevezetése a gazdaságba).

A Nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja c. pályázatra azok a mezőgazdasági vállalkozások pályáztak, akik a több lábbon állás elvét szerették volna követni. Jelen projekt megvalósítása igen nagy költségekkel járt.

A válaszadók 86 %-ának pályázatíró segített a dokumentumok összegyűjtésében, a támogatási kérelem beadásában, illetve a hiánypótlások lebonyolításában.

Az eredmények szerint a pályázatíróknak és a különféle agrár rendezvényeknek/kiállításoknak nagyon nagy szerepük van a pályázati információk terjedésében (1. ábra).

1. ábra: Információ gyűjtése a pályázatokról (%) (n=67)
 Forrás: Saját kutatás alapján saját szerkesztés, 2024.

A 67 válaszadó közül 28 fő (41%) nem valósította meg a projektet. Az, hogy miért nem valósították meg a beruházást a legtöbben a megnövekedett gépárakra és a nehéz pénzügyi helyzetre hivatkoztak.

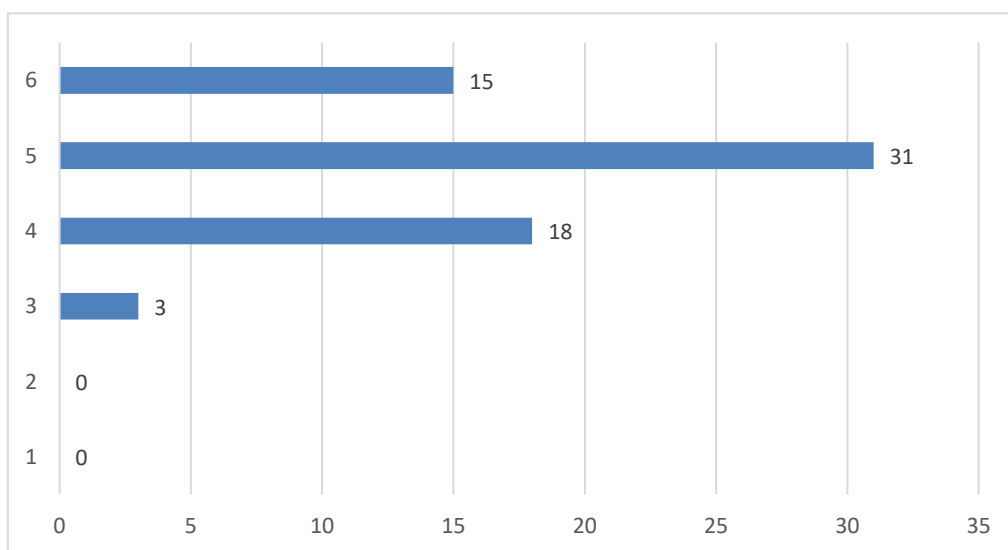
A válaszadók közül voltak olyanok (12 fő), akik 1-1 tételt nem valósítottak meg a pályázatból. Ők a megnövekedett árakkal vagy éppen a kivitelezési munkák nem megfelelő ütemben való végrehajtásával magyarázták.

Az inflációt következtében nem csak az élelmiszerek ára vagy a szolgáltatások ára emelkedett, hanem a mezőgazdasági gépek ára is.

A válaszadók közül kivétel nélkül mindenkinek befolyásolta a projektjét a Covid-19 világjárvány, az infláció és a gazdasági válság.

Ezektől a külső negatív tényezőktől függetlenül mindenki tudta a gazdaságát fejleszteni illetve modernizálni. A géppark sok gazdaság esetében kicserélődött, innovatívabb gépekkel tudják az egyes munkafolyamatokat elvégezni. Nem utolsó sorban az állattartó telep korszerű technológiákat tudott bevezetni, illetve megfelelőbb körülmények között tudja az állatokat tartani.

A válaszadók közül, akik azt válaszolták, hogy kisebb mértékben tudták fejleszteni a gazdaságukat, azt a jelenlegi gazdasági helyzettel magyarázták. Több gazdálkodó nem tudta megvásárolni azt a gépet/ket, amelyeket szeretett volna, vagy éppen az építési beruházásról kellett lemondania. Ezzel szemben viszont nagyon sok gazdaság tudott fejlődni, csak kérdéses a megtérülési idő, hogy minden megvásárolt gép, eszköz megfog-e térülni, amelyek hitelből/lízingből kerültek finanszírozásra (2. ábra).

2. ábra: Gazdaságok fejlődése hat fokozatú skálán (db) (n=67)
 Forrás: Saját szerkesztésű ábra saját kutatás alapján, 2024.

A kutatás során vizsgáltuk, hogy a jelenlegi ciklusban (2021-2027) az új beruházási pályázatokon indulnának-e újra a gazdálkodók. A válaszadók 84 %-a igen, még a fennmaradó 16 %-a nem indulna többet beruházási pályázaton.

Az új ciklus pályázatainál több feltétel is kedvezőbb lett, viszont az indulási feltételek szigorúbbak. Azokat a gazdálkodókat támogatják elsősorban, akik már rendelkeznek mezőgazdasági múlttal, tapasztalattal.

A támogatási összeget elég széles skálán értékelték, volt, aki negatívan értékelte, míg volt, aki elégedett a jelenlegi támogatási összeggel.

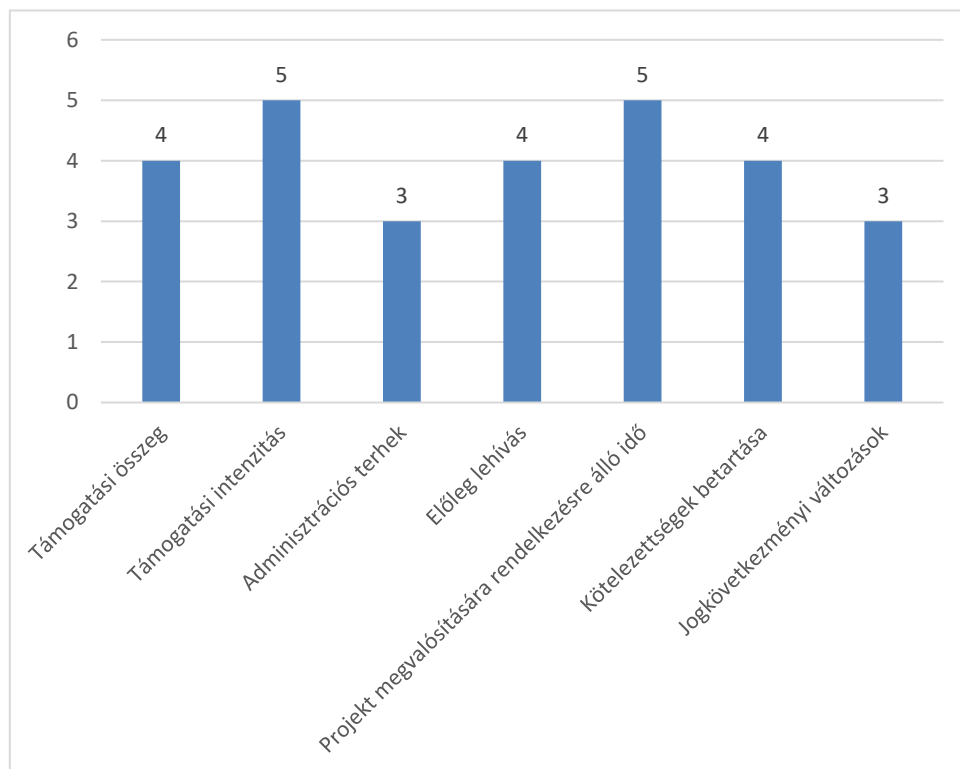
A támogatási intenzitást nagyon jóra értékelték a válaszadók. Ennek oka, hogy ténylegesen próbálták úgy kialakítani a felhívásokat, hogy a gazdák elég széles köre magasabb támogatási intenzitás mellett tudjon forráshoz jutni.

Az adminisztrációs terhek kapták a legrosszabb értékelést. Sajnos a támogatási kérelmek, kifizetési kérelmek alkalmával rengeteg dokumentumot szükséges benyújtani, illetve a felületek kitöltése sem egyszerű.

Az előleg lehívása is inkább kedvező megítélést kapott, mivel 2023-tól sokkal egyszerűbb lett a támogatások lehívása.

A projekt megvalósítására rendelkezésre álló idő ötös értékelést kapott. Ez betudható annak, hogy a nagyobb összegű projektek megvalósítási idejét kitölték 36 hónapra. A gazdáknak nem kell kapkodniuk akár egy nagyobb beruházás megvalósítása során sem. Lesz idejük arra, hogy akár több mérföldkőben elszámolják a projektet és a kapott támogatási összeget vissza tudják forgatni a gazdaság fejlesztésébe.

A kötelezettségek betartása négyes értékelést kapott. A bázislétszám fenntartásának eltörlése a gazdák számára egy nagyon pozitív változás volt, viszont nagyon könnyű egy-egy vállalásba belebukni, amely után %-os szankciók járnak (3. ábra).

3. ábra: Kötelezettségek értékelésének eredménye
 Forrás: saját kutatás alapján saját szerkesztés, 2024.

Kutatásunk utolsó kérdése az volt, melyek azok a tényezők, amelyekkel jobban lehetne növelni a pályázási kedvet a 2021-2027-es ciklusban.

A legtöbben (29 fő) az egyszerűsített benyújtási és elszámolási módra szavaztak. Sajnos ez biztosan nem fog megvalósulni a társfinanszírozott pályázatoknál, illetve az Európai Uniónak sem tudnánk megfelelő statisztikákat átadni és kellőképpen beszámolni az eredményekről.

12-en szavaztak a kevesebb adminisztratív munkára az új ciklusban. Próbálnak erre törekedni az intézkedések, de sajnos a gazdatársadalom elöregedő, így hiába próbálnak mindenre applikációt fejleszteni, pl. mobil gazda, vagy éppen könnyített bejelentési mód kialakítása, az idősebb vállalkozók számára ez mindig terhet fog jelenteni.

9-en szavaztak a könnyebb pontszerzési lehetőségre. Az 1-2 éve működő gazdaságok nagyon nehezen tudják összegyűjteni a minimum pontot. Rövid idő alatt még nem tudják úgy beindítani a gazdaságukat, hogy meglegyen a megfelelő pénzügyi háttér, a megfelelő piaci kapcsolat.

A válaszadók közül 7 fő szavazott a magasabb támogatási intenzitásra és 6 fő választotta a rövidebb fenntartási időt. A pályázatoknál egységesen a záró kifizetési határozat kiállításának napjától számított 5 év a fenntartási idő. Ez egy nagyon hosszú időszak, ami alatt a gépeket, eszközöket nem lehet bérbe adni, eladni. Az elromlott gépeket, eszközöket önerőből kell megjavítani, vagy ha lopás történik, saját kassza terhére kell a gazdának pótolni. A gépeket, eszközöket minimum 7 évig kell egy gazdának használni.

A kutatás alapján elmondható, hogy a gazdaságok vezetőinek legnagyobb része 50 év feletti és nem rendelkeznek felsőfokú végzettséggel. Ettől függetlenül nyitottak a pályázatokra és a fejlődésre, az innovációra.

4. Következtetések, javaslatok

A beruházási pályázatok megvalósulásáról elmondható, hogy kivétel nélkül minden megkérdezettnek befolyásolta projektje megvalósítását az infláció, a Covid-19 világjárvány és az orosz-ukrán háború. A pályázatíróknak továbbra is nagyon fontos szerepük van a gazdák életében. A válaszadók 86 %-ának pályázatíró segítette benyújtani a támogatási kérelmet, illetve végig segítették a projekt megvalósulását. Az információk is főként pályázatírókon keresztül, illetve agrár rendezvényeken keresztül jutottak el a gazdákhoz. A jövőben is kulcsfontosságú, hogy az agrár cégek ezeket a rendezvényeket évről-évre megrendezzék. Pozitívnak látjuk, hogy a válaszadók közül a legtöbben újra pályáznának, azért, hogy az előző pályázat keretén belül elmaradt gépeket, eszközöket megvásárolják még akkor is, ha az árak többszörösére emelkedtek. Az eredmények azt mutatják, hogy minden nehezítő körülménytől eltekintve az előző ciklusban ezek a beruházási pályázatok sok gazdaság fejlődéséhez tudtak hozzájárulni még akkor is, ha nem minden tervezett tételt tudtak megvalósítani.

Irodalomjegyzék

- [1] Bíró Sz. – Zubor-Nemes A. – Hamza E.- Vulcz L. – Andrew F. (2020): A Vidékfejlesztési Program 2014-2020 hatása a mezőgazdasági beruházásokra és a helyi gazdaság erősödésére GAZDÁLKODÁS: Scientific Journal on Agricultural Economics, Karoly Robert University College, vol. 64(04), August. DOI: 10.22004/ag.econ.305197
- [2] Bojnec, Š. – Fertő, I. (2019): Do CAP subsidies stabilise farm income in Hungary and Slovenia? Agricultural Economics-Zemедelska Ekonomika, 65(3) 103–111 DOI: 10.17221/190/2018-AGRICECON
- [3] Csáki, Cs. – Jámbor, A. (2013): The impact of EU accession: lessons from the agriculture of the new member states. Post-Communist Economies, 25(3) 325–342 DOI: 10.1080/14631377.2013.813139
- [4] Jámbor A. (2016): Mezőgazdasági versenyképesség és az élelmezésbiztonság globális kérdései. MTA doktori értekezés.
- [5] Keszthelyi K. (2019): Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program területi hatásai Vol. 6. No. 3. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2019.06.03.29-41>
- [6] Mizik T. (2019b): A Közös Agrárpolitika üzemszintű hatásai magyar szemszögből. Gazdálkodás, 63(1) 3–21. DOI: 10.22004/ag.econ.284792
- [7] Mizik, T. – Rádai, Z. (2019): Success factors in the agriculture – the case of the new member states. The way new member states achieve trade surplus in agriculture. Beau Bassin: Lambert Academic Publishing
- [8] <https://www.palyazat.gov.hu/programok/videkfejlesztési-program>
- [9] Popp J. (2014): Gondolatok a „Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban” című vitacikkhez. Gazdálkodás, 58(5) 173–184
- [10] Popp J. – Potori N. – Udovecz G. (szerk.) (2008): A versenyesélyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszergazdaságban. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház

- [11] Takácsné Gy. K. – Takács I. (2016): A magyar mezőgazdaság versenyképessége a hatékonyságváltozások tükrében. *Gazdálkodás*, 60(1) 31–50. DOI: 10.22004/ag.econ.253871
- [12] Vásáry M. – Kránitz L. – Vasa L. – Baranyai Zs. (2013): Versenyképességi vizsgálatok a visegrádi országok közötti agrárkereskedelemben. *Gazdálkodás*, 57(6) 544–558. DOI: 10.22004/ag.econ.199964